

SITUATIA POLITICA A DACIEI LA JUMATATEA SECOLULUI AL III-LEA IN LUMINA ISTORIEI LUI SEXTUS AURELIUS VICTOR

Conf. Univ. Dr. Gh. I. Serban,
Univ. "Danubius", Galati

The author analyses the 33rd chapter of Sextus Aurelius Victor's De Caesaribus, referring to the reign of the Roman emperor Licinius Gallienus, 218-268. The text approaches the beginning of the Roman empire's division into microstates, caused by the diminishing of the authority coming from Rome, following Valerianus's death, Gallienus's father. The centrifugal tendency of all the states included in the empire by force is increasing, but it can mainly be found in the formations from Gallia, Britannia, Palmyra and partially from Dacia. This state of things is synchronic.

Sextus Aurelius Victor este un scriitor latin din sec. al IV-lea si apartine grupului de istorie epitomatori specifici perioadei tarzii a Imperiului Roman. A fost contemporan si prieten cu alti carturari de seama ai vremii, intre ei cu istoricii Flavius Eutropius, Ammianus Marcellinus si imparatul filosof Flavius Claudius Iulianus, nepotul lui Constantin cel Mare (311 – 363 ; imparat roman ; 361 – 363 cel cunoscut sub numele de Iulian Apostatul).

S-a nascut undeva la tara in nordul Africii, pe la 327, probabil in apropiere de Cartagina sau Leptis Magna, din parinti nestiutori de carte, asa cum el insusi marturiseste⁹⁵: "Or, acest fapt, zice el, ar trebui sa inspire tuturor celor buni incredere, si, in mod deosebit mie, care, fiind nascut la tara si provenind dintr-un tata incult si de conditie joasa, mi-am asigurat pana la aceasta varsta⁹⁶ o viata mai mult onorabila tocmai gratie acestor studii".

Dupa o instruire parcursa probabil cu greu, Victor devine jurist la Roma, apoi functionar la curtea imparatului Iulian Apostatul; in 363, guvernator al Pannoniei, si, dupa o tacere de aproape 3 decenii, este numit in 388/389, praefectus Urbi (prefectul Romei). Anul 389 este anul din care nu se mai stie nimic despre acest istoric.

Singura opera ramasa de la S. A. Victor, De Caesaribus, este o succesiune cronologica de microbiografii, (Pierre Dufraigne le numeste "medalioane"), referitoare la imparatii romani de la Augustus la Constantinus II, fiul lui Constantin cel Mare, (317-361/337-361), opera Redactata in maniera moralist filozofica imprumutata de la istoricii latini Sallustius, Tacitus si Suetonius .Aceasta dorinta a sa de proiect asupra istoriei romane o viziune moralizatoare a facut ca opera sa contina multe elemente inedite si amanunte istorice care scapa altor epitomatori.

Pentru istoria unor state europene incluse in imperiu, in speta si pt istoria Daciei in secolul al 3-lea e.n, de mare importanta este cap.XXXIII din de Casearius, cel referitor la domnia lui Gallielus ,cand,din pricinapa slabirii a autoritatii si a senatului de la Roma se profila spectrul dezmenbrarii Imperiului Roman.Iata pasajul:

"ca-m in acelasi timp Licinius Gallinus,pe cand incerca vitejeste sa ii tina la distanta de Gallia pe germani⁹⁷,cobori in graba in Illyricum.2.Acolo il invinge pe Ingenuus⁹⁸ la Mursia ,pe care la aflarea mortii lui Valerianus⁹⁹,il gasise animat de dorinta de a ontine puterea suprema ,in timp ce el nu era decat guvernator al al Pannoniei; si imediat dupa aceasta il invinse sip e Regalianus¹⁰⁰,care release razboiul cu forte sportite in urma recuperarii soldatilor ramasi teferi dupa dezastrul de la Mursia .3.Dupa aceste succese care se4 derulau intr-o directie buna si peste promisiunile facute de el zeilor devinit,asa cum este obiceiul oamenilor,tot mai intepatat tot mai dezmatat si,impreuna cu fiul sau,Salonius ,caruia ii conferise demnitatea lui caesar¹⁰¹,lasara puterea ca intr-un naufragiu ,pana intr-atat incat gotii, traversand fara nici o dificultate Thracia, au pus stapanire pe Macedonia si Achaia, si

⁹⁵ . Cf. Sextus Aurelius Victor, De Caesaribus, XX, 5-6, aparuta pentru prima data si in limba romana: De Caesaribus/Despre imparati, editie bilingva, text latin-român, Studiul introductiv, note explicative si comentarii de Conf. univ. dr. Gh. I. Serban, Editura Istros, Braila, 2006, p. 95, subl. noastra.

⁹⁶ . Referire la anii 359-360, data probabila a redactarii operei amintite, Cf. Ibidem, p. 4.

⁹⁷ Publius Licinius Egnatius Gallienus,(c.218-268),imparat roman,fiul lui valerianus ,asociat la domnie imediat dupa proclamarea tatului sau ca imparat.Dupa caderea tatalui sau imprizonierat ,ramane singurul conducator al imperiului ,situatie in care criza statului roman din sec 3 ajunge la apogeu.Invazia alamanilor promenita aici este oprita de Gallienus langa Milano in 259.

⁹⁸ Ingenuus,este proclamat imparat la Sirmium de trupele sale ,iar rebeliunea declansata de el este reprimata la Mursia(azi ,Osiek, in Ungaria) de catre generalul Aureolus,originar din Dacia.Eventimetele se petrec in vara sau toamna lui 258.

⁹⁹ P.Licinus Valerianus,tatal lui Gallienus,imparat roman, descindea dintro veche familie senatoriala,gens Licinia.

¹⁰⁰ Publius Cornelius Regalianus Trebelianus,guvernator al Moesiei in 260 ,descindea conform Historiei Augusta din neamul lui Decebal.

¹⁰¹ Publius Cornelius Licinius Saloninus,fiul lui Gallienus ,a fost ridicat la rang de Caesar in 258.

la fel si pe regiunile vecine Asiei; partii ocupara Mesopotamia, iar Orientul ajunsese sa fie stapanit de talhari sau de o femeie¹⁰²; fortele almanilor ocupau atunci intr-un mod similar si Italia; iar neamurile francilor dupa ce fusese jefuita Gallia, luasera in stapanire Spania, devastand si aproape distrugand orasul Tarraco¹⁰³; si, gasind la timp mijloacele de navigatie, se infiltrasera partial pana in Africa; in felul acesta a fost pierdut de la imperiu si regiunea de dincolo de Istru, pe care o castigase Traianus¹⁰⁴. Asa stand lucrurile, ca si cum vanturile ar fi batut cu salbaticie din toate partile, ajunsesera sa se amestece in intreaga lume cele mai mari cu cele mai mici si cele mai de jos cu cele mai de sus¹⁰⁵. Si tot acum Roma era pustiita de ciurma, un flage care se nate de cele mai multe ori din nelisti greu de suportat si din disperarea sufletului¹⁰⁶. In timpul unor atari evenimente imparatul insusi, batand carciunile si tavernele, se lasa in voia sotiei sale Salomina si a iubirii destrabalate pentru lui Attalus, regele germanilor, una cu numele de Pipa¹⁰⁷; or, din acest motiv izbucnira chiar si miscari civile, cu mult mai violente decat altadata¹⁰⁸. Si astfel Postumus, care intamplator se afla in acel moment in fruntea barbarilor pe teritoriul Galliei, fuse cel dintai dintre toti cei care cautau sa puna mana pe putere cu orice pret¹⁰⁹; dar dupa ce a alungat un numar mare de germani¹¹⁰, fuse capturat in timpul razboiului condus de Laelianus¹¹¹; iar acesta, dupa ce si el a fost alungat intr-un mod mai putin fericit, pieri intr-o rascoala a propriilor soldati fiindca le refuzase jefuirea orasului Mongatiacum¹¹², intr-un moment in care ei ii cereau cu insistenta lucrul acesta, drept recompense fiindca locuitorii il ajutasera pe Laelianus. Asadar, indata ce acesta a fost ucis, a preluat puterea un anume Marius¹¹³, candva lucrator fierar si care nicicand acel moment nu era indeajuns de cunoscut in armata. In concluzie, toate ajunsesera intr-un asemen hal, incat puterea imperiala si distinctia conferita de orice virtute devenisera pentru asemenea oameni obiecte de ras si de batjucura.¹¹⁴ Asa stand lucrurile, s-a ajuns acest motiv sa se spuna in totala bataie de joc ca de acum nu mai poate uimi nimic pe nimeni, de vreme ce acest Marius se straduia sa restaureze puterea romana, pe care un alt Marius, om de aceiasi profesie¹¹⁵, o consolidase candva, in calitatea sa de cititor al neamului si numelui de roman. 12. Fiind asasinat si acest injunghiat, fuse ales la un interval de doim ani Victorianus, la fel de priceput in stiinta razboiului ca si Postumus, dar marcat de viciul unei destrabalari nemaiinante; o patima de la care, la inceputul guvernarii lui, s-a abtinut; insa dupa doi ani de guvernare, recurgand la violarea mai multor femei si fete a ajuns sa si-o doreasca pana si pe sotia lui Attitianus; si cum nelegiuirea i-a fost dezvaluata sotului

¹⁰² Cele doua cuvinte, latrones si mulier, fac referire la cetateni orasului Palmyra (oras in Syria, in apropiere de Bagdad), condus de Odenathus si, dupa moartea lui, de regina Zenobia, sotia sa.

¹⁰³ Terraco, oras pe coasta nord-estica a Spaniei, azi Taragona

¹⁰⁴ Spre deosebire de Eutropius, care surprinde Dacia in cele doua momente istorice ale sale: Dacia din vremea lui Traian, cand fusese inclusa in imperiu si Dacia pierduta de la imperiu, Victor surprinde numai momentul pierderii ei, cand, din pricina evenimentelor politice survenite in zona, Dacia din vremea lui Gallienus scapa din granitele puterii exercitate de Roma.

¹⁰⁵ Formularea literara intalnita si la Tacitus, Hist. fortuae summa imis miscentes (=destinele care amesteca pe cele mai sus cu cele mai de jos)

¹⁰⁶ Asa cum se observa, Victor nu are o explicatie stiintifica, pentru a lamuri cauzele declansarii acestui flagel si o considera determinata de cauze psihologice

¹⁰⁷ Momentul cel mai grav al decaderii morale a lui Gallienus il reprezinta relatia acestuia cu Pipa, fiica lui Attalus, regele marcomanilor, cu care el s-a si casatorit impotriva legilor romane care intrezice bigamia din acest moment sa nu se mai ingrijeste in nici un fel de politica statului, ci organizeaza banchete, finanteaza jocuri si spectacole. Mai mult decat atat insceneaza triumfuri fictive cu soldati franci imbracati in costume de prizonieri pacalind poporul de rand care credea aceste triumfuri reale

¹⁰⁸ Orosius, Hist., 7, 22, 9, crede ca starea de lucruri din imperiu reprezinta o actiune razbunatoare a Providentei. Victor stabileste totusi un raport de cauza effect in neputinta lui Gallienus de a se opune barbarilor si uzurparzilor

¹⁰⁹ Victor rezuma la maxim secventa istorica dominata de generalul urzupator Marcus Cassianus Latinus Postumus, chiar daca acesta joaca un rol important, timp de 15 ani in istoria poporului roman. In anul 259, (dupa alte pareri in a doua jumătate al anului 260), Postumus il ucide pe Saloninus, fiul lui Gallienus, se proclama imparat si intemeiaza pentru 15 ani in Gallia, un stat roman independent cu resedinta la Trier, izbutand chiar sa alature statului sau Britannia si nordul Spaniei. Mai mult decat atat, Postumus creeaza un nou senat, numeste guvernatori de provincie, consolideaza granita Rinului periclitata de atacurile germanilor si respinge atacurile lui Gallienus.

¹¹⁰ Si Oronius, 7, 22, 10, noteaza ca Postumus dominates hostes expulit (=Postumus i-a alungat pe dusmanii cotropitori tr.n.). Intr-un fel, Postumus ridica din ruina Galia si este incununat cu titlurile de Restitutor Galliarum si Restitutor Orbis. In plus, el duce o politica de romanizare.

¹¹¹ Cornelius Ulpianus Laelianus, urzupator, a provocat o revolta a soldatilor in regatul gallic secesionist, la inceputul anului 208. A fost ucis langa Mogontiacum de catre Postumus

¹¹² Mongotiacum, oras fluviu Main, numit si Maianza, azi Mainz.

¹¹³ Acest mestesugar in fier a fost ales imparat, dar foarte repede a fost asasinat de propriul sau ajutor de fierar, care, strapunzandu-l cu sabia, i-ar fi spus: "sabia aceasta tu ai faurit-o!". "Domnia lui Marcus n-a durat decat doua zile.

¹¹⁴ Afirmatie fara nici un temei. Caius Marius, (156-86 i.e.n.), ales de 7 ori consul, invingator al lui Jugurtha, al cimbrilor si teutonilor, dar si rivalul lui Sulla, n-a avut niciodata vreo tangenta cu meseria de fierar. Victor banuie ca daca li se aseamana numele, li se aseamana si meseria.

¹¹⁵ Marcus Primavonius Victorianus, imparat al regatului gallic secesionist intre 268-270. A fost numit coimparat de catre Postumus in primavara anului 268, si in urma sa guverneze Galila, Britannia si Spania. Era de origine galica.

chiar de catre ea, aceasta, instigandu-I in ascuns pe soldati la rascoala, Victorianus fusese ucis la Agrippina¹¹⁶ in timpul unei rebeliuni. 13. Ori, se stie ca factiunile intendentilor militari, din randul carora facea parte si acest Attitianus au o atat de mare putere in armata, incat ticalosia lui Victorianus a fost indeplinita imediat chiar de catre cei care aspirau la o pozitie politica inalta; ma refer la acest soi de indivizi care, mai ales in aceasta vreme a noastra atat de tulbure, se dovedesc oameni de nimic, venali, sireti, razvratatori, ahitiati dupa averi si facuti parca de natura sa comita toate talhariile si sa le si ascunda, stapani in mod absolute ai aprovizionarii, si prin aceasta ostili celor care se ingrijesc in mod real de cele folositoare, porniti impotriva bunastarii taranilor, priceputi in a face daruri si-n stanga si-n dreapta la momentul potrivit celor prin a caror prostie sis pre a caror paguba ei si-au rotunjit averile¹¹⁷. 14. in vremea aceasta Victoria. Dupa ce si-a pierdut fiul, pe Victorinus, obtinand printr-o mare suma de bani consimtamentul legiunilor, il numi imparat pe Tetricus, care descinde dintr-o familie nobila si care ii ajutase pe activar gratia functiei sale de guvernator ; si astfel , Insemnele de caesar sunt impartite intre Tetricus si un alt fiu al ei¹¹⁸. Totusi Gallienus , la Roma, cauta intr-un mod incorrect sa-i convinga pe cei neinformati asupra dezastrului public cum ca toate sunt tinute sub control sis pre a face si mai credibile cele simulate, recurge destul de des chiar si la ceremoniile unor triumfari mincinoase ale sale¹¹⁹; si, asa cum se intampla de obicei cu evenimentele produse conform dorintelor , reusea . 16. Dar , fiind ca primejdia se apropia , el parasii in cele din urma Roma . 17. dar si Aureolus care se postase in fruntea legiunilor adunate de prin Raetia , fiind pus in miscare doar de indolenta unui commandant atat de incapabil , dupa cum se intampla in asemenea imprejurari , indata ce puse mana pe putere , se si indrepta spre Roma¹²⁰. Gallienus insa , dupa ce l-a pus pe fuga in batalia de la pod , care pod s-a numit in acel moment al lui Aureolus ,, l-a constrans sa se refugieze la Mediolanum¹²¹. 19. Aici , pe cand asedia orasul cu mecanisme militare de toate felurile , Gallianus fusese ucis de proprii sai soldati¹²². 20. Fiindca Aureolus , cand vazuse intr-adevar cat este de zadarnica speranta de a se salva din respectivul asediu , intocmi cu viclenie o lista cu numele generalilor si tribunilor lui Gallianus si , lasand impresia ca acestia ar fi fost condamnati la moarte de imparat¹²³, o arunca de pe ziduri intr-un mod cat putut mai tainic; aceasta lista gasita din intamplare de cei mentionati mai sus, le starni teama si banuiala unei iminente condamnari la moarte, si chiar crezura ca lista a fost pierduta dintr-o neglijenta a slujitorilor. 21. La aceasta se mai adauga si faptul ca, la indemnul lui Aurelianus, a carui popularitate si al carui prestigiu erau evidente in randurile armatei, dupa ce a fost simulat un atac al dusmanilor intr-un moment in care nu se afla acolo nici macar un singur om din garda personala a imparatului, dupa cum se intampla de obicei intr-o atare situatie alarmanta si neasteptata, acestea il determina pe Gallienus sa iasa din cort in toiul noptii; or, chiar in acest moment fusese strapuns de o sulita a cuiva, care, din pricine noptii, nu se stiu cui apartinea¹²⁴. 22 Si astfel, dat fiind faptul ca nu se cunostea cine fusese faptsul omorului, ori tocmai pentru ca omorul se produsese spre binele tuturor, crima a ramas nepedepsita.

In cap. XXXIII din De Caesaribus, referitor la domnia lui Gallienus, Victor infatiseaza un tablou global al Imperiului Roman de la jumatarea secolului III, cand este pe punctul de a intra in faza de descompunere a structurilor lui statale. Uzurparile si asasinatetele se tin lant si parca o „bomba” din interiorul imperiului sta sa explodeze. Intr-un rastimp de aproximativ doua decenii statul roman este gata sa se faramiteze. Cauzele acestui fapt sunt, dupa Victor, de natura morala, degradingolada fiind accentuata cu fiecare domnie, dar punctul culminant este atins de Gallienus. In realitate, motivele acestei destramari sunt de alta natura si ele mocnesc de secole in interiorul statului. Popoarele incluse cu forta in acest stat, dupa lupte grele reluate, isi constientizeaza tot mai mult profilul etnicitatii lor si gasesc in momentele de criza ale conducerii de la Roma prilejul cel mai bun de a si-l afirma. Din amalgamul de evenimente evocate aici de Victor desprindem urmatoarele lucruri importante:

¹¹⁶ E vorba de Colonia Agrippina, azi Koln, per in.

¹¹⁷ Necinstea functionarilor statului insarcinati cu aprovizionarea este frecvent comandata, in textele literare; vezi Petronou, 44

¹¹⁸ Povestea cu “facatoarea de imparati” Victoria este una pe cat de misterioasa , tot pe atat si de incerta, ea fiind mentionata numai de Hist. aug., Trig. Tyr, 24, 1. Conform acestei scrieri istorice si a unor surse arheologice, Victoria a existat realmente si a primit titlurile de Augusta si Master Castorum.

¹¹⁹ Vezi si mai sus p.3, n.6

¹²⁰ Presiunea exercitata de Aureolus si de soldatii sai nu constituie un gest militar cert , deoarece aceasta perioada istorica este zguduata de mai multe uzurpari care se succed intr-o mare graba si confuzie .

¹²¹ Atat evinamentele cat si protagonistii sunt confundati . Nu Gallienus i-a respins atacul lui Aureolus , ci Claudius II Gothicus , care l-a scos pe Aureolus in afara legii si i-a deteminat pe soldati sa-l ucidă ; cf. Hist . Aug ., Claudius 5,1-3 .

¹²² In lumina lamuririlor de mai sus dar si de mai jos , de Aureolus este vorba , nu de Gallianus .

¹²³ Oganizarea complotului prin ticluirea unui fals inscris este preluata de Victor din bibliografia lui Aurelianus , a carui moarte este pusa la cale si ausa la indeplinire in acest mod .

¹²⁴ Daca falsul inscris este folosit pentru determinarea complotistilor, moartea lui Gallienus, cauzata de o sulita a unui necunoscut, este asemanatoare cu moartea lui Iulianus din 26 iunie 363. cei interesati in eliminarea unui conducator se foloseau, prin traditie, de aceleasi tertipuri.

1. Dacia amissa (=Dacia scapata) din stransoarea imperiului nu inseamna Dacia „evacuata” de populatie, asa cum a afirmat in atatea randuri Vladimir Iliescu¹²⁵ si cum ii tin hangul in continuare nedemniilor lui ciraci. Domnia lui Gallienus reprezinta un moment al declansarii unui proces centrifug pentru toate popoarele incluse in imperiu, iar declansarea lui este sincronica. Nu numai evenimentele din Dacia marcheaza acest fapt ca si cele din Gallia, Britannia si din Asia Mica. In 258, guvernatorul Panoniei, Ingenus, si comandantul militar Trebellianus, cunoscut si sub numele de Publius Cornelius Regalianus, care, conform Historiei Augusta, a afirmat ca se trage din neamul lui Decebal, vor face, in acest sens, una dintre primele incercari de constituire a unui stat secesionist. In 260, proclamat imparat de trupele aflate sub conducerea sa, va fi declarat uzurpator si va disparea repede de pe scena politica a vremii.

2. Intr-un mod cu mult mai energic si mai bine organizat, dar si mai norocos, se desfasoara evenimentele din Gallia si Britannia. Aici, generalul Marcus Cassianus Latinus Postumus, declarat si el uzurpator, creeaza pentru o perioada de 15 ani, un stat secesionist, un stat in stat, cu resedinta la Trier. Este o organizatie statala determinata de ambitii etnice, de vreme ce Postumus va fi proclamat Restitutor Galliarum si Restituto Orbis. Acest stat, care continua sa se dezvolte extinzandu-se inspre Britannia si Spania, numind guvernatori de provincie si avand un senat si un aparat administrativ ca cel de la Roma, este si el atacat de catre Cornelius Ulpianus Laelianus, care, in 268, se autoproclama imparat, panand in pericol statul creat de Postumus. Invins insa la Mogontiacum de catre Postumus, este numit, pentru evitarea unor incercari similare, un coimparat in persoana lui Marcus Piavonius Victorinus, (268-270). Ramas unic conducator, dupa moartea lui Postumus, el conduce statul gallic pana in 270, cand, in urma unei revolte a soldatilor, este constrans sa se sinucida.

In 274, Regatul gallic secesionist va fi lichidat de catre Aurelianus in bataliile de la Campiile Catalaunice (azi La Chalons). In aceasta batalie ultimul imparat al acestui stat secesionist, C. Pius Esuvius Tetricus, va trece fara lupta in tabara lui Aurelianus. Gallia, si alaturi de ea si Britannia, care increase de asemenea gestul secesiunii, sunt reintegrate in imperiu. Cam in aceiasi vreme, o situatie similara se va intampla si in Orient, in regatul Palmyrei, sub regina Zenobia. Lichidand astfel toate statele secesioniste, Aurelianus restabileste vechile granite ale imperiului si-i asigura unitatea. Pentru acest efort incununat de succes, Aurelianus va primi titlul de Restitutor Orbis (=Restaurator al lumii romane).

3. Tot un moment secesionat poate fi considerat si gestul reginei Zenobia, sotia lui Odenathus, initial rege clientelar al Romei; aceasta, dupa moartea sotului sau, va incerca si ea sa iasa din granitele imperiului, dar revoltele nationale conduse de ea vor fi inabusite tot de Aurelianus in bataliile de la Emessa si Antiochia. Capturata si adusa la Roma, ea va figura alturi de Tetricus, printre captivii de razboi, obligati sa marcheze victoriile lui Aurelianus in timpul sarbatoririi triumfului din 274. Cetatea Palmyrei va fi distrusa din temelii si Zenobia, dupa ce mai raboveste o vreme in inchisorile din Roma, va fi asasinata.

4. Dacii n-au reusit sa realizeze un regat dacic secesionist. De altfel Regalianus este eliminat repede si actiunea lui ramane fara ecou. Ceea ce merita remarcat este faptul ca eforturile de independenta ale dacilor sunt sincronice cu cele manifestate in Gallia, Britannia si Palmyra. Dupa episodul Aurelianus din 275, cand din Dacia sunt retrase trupele militare si aparaturile administrative, conform cu cele precizate de istoricul Iordanes, nascut in Dobrogea si, in mod cert cel mai bun cunoscator al evenimentelor de la Dunare, evocatis exinde legionibus (=dupa ce au fost retrase de aici legiunile), puterea de la Roma recurge la infiintarea celor doua zone de tampon peste Dunare: Dacia Ripensis si Dacia Mediterranea. In teritoriile geto-dacice navalesc dacii liberi, care, impreuna cu cei ramasi acolo si-au continuat existenta neintrerupta, pastrandu-si modul de viata anterior, de pastori si agricultori. Ei au devenit, dupa transformarea Marii Entice, social-economice si culturale, elementul de baza in procesul de formare al limbii si poporului roman.

Din opera lui Victor merita sa mai retinem inca un element interesant, de factura filozofica sau de filozofie a istoriei: esete cel referitor la modul cum isi imagineaza el evolutia istorica a lumii; prin miscari ciclice repetate, in urma carora ceea ce s-a intamplat candva ca reveni in decursul timpului. Mutatis muntandis, e greu sa nu ne vina in minte evenimentele politice si convulsile etnice din ultimul deceniu al secolului XX in spatiu sovietic, cand popoarele incluse cu forta in acest imperiu au gasit prilejul sa-si proclame independenta intr-un mod sincron, indata ce autoritatea de la Moscva si-a gasit un moment de relaxare sub prezidentia lui M.S Gorbaciov.

¹²⁵ 1. Vezi Vladimir Iliescu, Parasirea Daciei in lumina izvoarelor literare, SCIV, tomul 23, Bucuresti, 1971, p.425-442; Traditia istorica despre parasirea Daciei, in lumina ultimelor cercetari, in Almanahul parohiei ortodoxe romane din Viena, XIX, 1980, p. 235-242; Observatii despre romanitatea dunareana in jurul anului 600 e.n., in Societatea de Studii Clasice din R.S.R., Iasi, 1982, p. 249-276.